

Handschriftontwikkeling

Kennisgroep Speciaal

Kennisgroep Speciaal is een samenwerkingsverband van organisaties voor speciaal (Mytyl)onderwijs gericht op het delen en ontwikkelen van kwalitatief hoogstaande kennis en expertise die duurzaam en toekomstgericht is. Einddoel daarbij blijft altijd de vraag: "Wat kan ik voor de leerling en zijn omgeving betekenen?"

Zie voor uitgebreide informatie: www.kennisgroepspeciaal.nl.

Over de kenniskaarten

De informatie op de kenniskaarten is een samenvatting van de beschikbare kennis vanuit diverse bronnen en heeft steeds betrekking op één specifiek ziektebeeld, beperking of ontwikkelingsgebied in relatie tot de schoolpraktijk. Er is een uitgebreide reeks kenniskaarten beschikbaar. Collega's met veel kennis over het onderwerp schrijven samen de kenniskaart. Het zijn professionals die elkaar aanvullen vanuit diverse disciplines (onderwijs, zorg en (para)medici). Zij brengen kennis, specifiek gericht op de schoolpraktijk, in. Binnen revalidatiecentra zijn folders over veel ziektebeelden en beperkingen beschikbaar. Die folders zijn meer gericht op medische en revalidatieaspecten.

Alle kenniskaarten zijn ook in digitale vorm beschikbaar op onze website. Eventuele tussentijdse aanvullingen en correcties worden daar direct doorgevoerd. Zie: www.kennisgroepspeciaal.nl/kenniskaarten.

De foto's in deze kenniskaart dienen uitsluitend als illustratie gezien te worden en de kinderen op de foto's zijn niet per se representatief voor het onderwerp van de kenniskaart.

Kenniskaart Handschriftontwikkeling

Informatiefolder voor professionals in het onderwijs

Geachte collega,

Deze kenniskaart geeft u informatie over de ontwikkeling van het handschrift en mogelijke interventies hierbij.

Zijn er na het lezen van deze informatie nog vragen, neem dan contact met ons op via de website www.kennisgroepspeciaal.nl of met de organisatie waarvan u deze kenniskaart hebt gekregen.

Handschriftontwikkeling

Handschrift

Handschrift is datgene wat met de hand geschreven wordt met letters en cijfers. De ontwikkeling van het handschrift gaat van tekenen, krabbelen naar het schrijven van leesbare letters en woorden. De leerlingen moeten uiteindelijk beschikken over een vlot geschreven, goed leesbaar handschrift, zonder pijn of vermoeidheidsklachten.

Het belang van schrijven met de hand

Om in de maatschappij te kunnen functioneren moeten leerlingen zich schriftelijk goed kunnen uitdrukken. Dit vraagt om de beheersing van verschillende schrijftaken, zoals corresponderen, een formulier invullen en een verslag schrijven. Dit is de communicatieve functie van schrijven. Daarnaast heeft schrijven ook een expressieve functie: schrijven om eigen ideeën en gevoelens op authentieke wijze uit te drukken.

Schrijven gaat echter verder dan deze twee functies; het ondersteunt ook de kennisverwerking. Door te schrijven kunnen we opgedane kennis beter onthouden, doorgronden, toepassen in nieuwe situaties en nieuwe inzichten krijgen. Deze functie wordt

schrijvend leren genoemd. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat kinderen letters beter herkennen door ze te schrijven dan door ze te typen.

Keuzes in de didactiek van de handschriftontwikkeling

Blokschrift of verbonden schrift?

Een eenduidig antwoord op deze vraag is niet te geven. Motorisch gezien hebben blokschrift en verbonden schrift ieder hun eigen uitdagingen. Uit enkele onderzoeken kan geconcludeerd worden dat blokschrift in groep 3 makkelijker is aan te leren. In latere schooljaren is verbonden schrift vaak iets beter leesbaar, en tegen het eind van de basisschool leidt een persoonlijk, gemengd handschrift tot het hoogste schrijftempo (*bron: Kennisrotonde/NRO.nl*).

Koppelen schrijfonderwijs aan leesonderwijs in groep 3?

Een andere keuze die gemaakt moet worden betreft een koppeling tussen het aanvankelijk lees- en schrijfonderwijs. Een koppeling is voor veel leerlingen een logische keuze, lezen en schrijven zijn twee kanten van een medaille.

Een nadeel is dat deze koppeling ook bepaalt welke letters het eerst aangeleerd moeten worden (namelijk die van de leeswoordjes) en dus is geen didactische opbouw (van gemakkelijk naar moeilijk te schrijven letters) mogelijk in het aanleren van de schrijffletters.

Oorzaken handschriftproblemen

We spreken van een schrijfprobleem als:

- Het schrijfproduct niet of nauwelijks leesbaar is (dysgrafie).
- Het schrijftempo te traag is.
- De schrijfbeweging niet kan worden aangeleerd en/of er pijn ontstaat bij het schrijven; zonder dat er sprake is van een intellectueel tekort of van somatische pathologie.

Schrijfproblemen kunnen het gevolg zijn van:

- **Motoriek** (vertraagd, verstoord) en **techniek** (verkeerde uitgangshouding van de leerling en/of primitieve pengreep).
- **Cognitie**. De leerling moet begrijpen hoe een letter wordt opgebouwd (lettertraject) en hoe verbindingen worden gemaakt; waar hoort de letter op de liniering? Dit alles heeft te maken met de ruimtelijke oriëntatie. Naast taalniveau speelt de schrijfdidactiek hierbij een belangrijke rol (denk aan wel of niet koppelen van leren schrijven aan leren lezen in groep 3).

- **Emotie/gedrag**. Denk hierbij aan het karakter van leerlingen (gehaast, perfectionistisch) maar ook aan de situatie (bijvoorbeeld schrijfwerk bij een test).

Daarnaast kan ook een onderliggende pathologische problematiek (ADHD, autisme, DCD, Cerebrale Parese en dergelijke) invloed hebben op het schrijfwerk.

Testen

Bij elke schrijfmethode zijn voortgangstesten opgenomen. Daarnaast zijn er in Nederland diagnostische testen beschikbaar zoals de WRITIC en de SOS-2-NL.

WRITIC

De Writing Readiness Inventory Tool In Context (WRITIC) is een meetinstrument dat vaststelt of leerlingen van vijf en zes jaar startklaar zijn om te leren schrijven in groep 3 van de basisschool.

SOS-2-NL

(Systematische Opsporing van Schrijfmotorische problemen)

Doel van deze test is het vaststellen van schrijfproblemen door het beoordelen van het handschrift van een overgeschreven tekst van kinderen van groep 3 tot en met 8 van de basisschool. Dit kan

worden gedaan voor verbonden schrift en blokschrift. Het schrijfproduct (kwaliteit) en het schrijfproces (tempo) wordt beoordeeld.

Interventies bij problemen met het handschrift

In Nederland wordt een groot aantal schrijfmethode en -programma's gebruikt op de basisscholen. Deze schrijfmethode en -programma's bieden ook materialen, suggesties en werkbladen die ingezet kunnen worden bij schrijfproblemen. Het is zinvol om deze te raadplegen en te gebruiken in aanvulling op uw methode.

Hieronder een paar voorbeelden uit verschillende methoden en programma's om het handschrift van uw leerlingen te verbeteren.

Motoriek/techniek

- In de onderbouw kan het lastig zijn voor een leerling om "overall" op te letten tijdens het schrijven. De Schrijfdobbelsteen kan hierbij helpen: op elke zijde van de dobbelsteen staat een picto van één aspect van de goede schrijfhouding. Alleen op het vlak waarop de dobbelsteen valt, wordt tijdens het schrijven gelet (idee REC Midden-Brabant).

Cognitie

- Bij problemen met ruimtegebruik kan het zinvol zijn om te kijken of de juiste liniëring wordt gebruikt. Schrijfvriend heeft "observatiebladen" hiervoor.
- Het leren schrijven van een hoofdletter kan een hardnekkig probleem zijn. Een alternatief is voor deze hoofdletter de blokschriftvariant aan te leren (schrijfmethode Aan Boord).

Beweging

- Oefeningen uit het programma *Schrijfdans en Krullenbol* (België).

Om de leesbaarheid van een handschrift (bovenbouwleerling) te verbeteren kan gekeken worden naar:

- De vormgeving: slordigheid in afwerking van letters of gebruik van een lettertype dat sterk afwijkt.
- De beweging: bijvoorbeeld gehaast of krampachtig schrijven.
- Het ruimtegebruik: onvoldoende afstand laten tussen letters, woorden en zinnen.

Weetjes en tips

1. Ruim 30% van de kinderen in het basisonderwijs heeft schrijfproblemen.
2. Schrijven is geen vak apart: ook bij de meeste andere lessen kan schrijven worden begeleid.
3. Veel leerlingen zitten aan een te hoge tafel, hierdoor treedt sneller vermoeidheid op.
4. Bij het gebruik van een groepstafel is de inzet van voetenplankjes soms onvermijdelijk.
5. Papier voor een linkshandige leg je bij voorkeur links van het midden neer, rechtshellend.
6. Naast het werken op papier aan tafel is het werken op een verticaal vlak (bijvoorbeeld krijtbord) een goede oefening: het lokt de leerling uit om de schouder, elleboog en pols stabiel te houden. Ook wordt een driepuntsgreep hiermee gestimuleerd.
7. Denk bij motoriek ook aan de manipulatievaardigheden in één hand: het verplaatsen van kleine voorwerpen zonder hulp van de andere hand of bijvoorbeeld de tafel.
8. Bij het leren schrijven komt veel kijken zowel met betrekking tot product, proces als materiaalgebruik: directe feedback van de leerkracht is belangrijk. Achteraf commentaar geven

in schriftjes is minder effectief (dit geeft alleen summier informatie over het product).

9. Vanaf groep 6 is gerichte schrijftraining zeker nodig waarbij niet alleen gekeken wordt naar het schrijfproduct (leesbaarheid) maar ook het schrijfproces (tempo).
10. De norm voor de gemiddelde schrijfsnelheid in groep 8 is 60 tekens per minuut.

Meer informatie

Websites

www.schrijvenNL.nl

Met als onderdeel informatie over de SOS-2-NL

www.handschriftontwikkeling.nl

Website van Platform Handschriftontwikkeling.

www.deschrijfvriend.nl

Alle benodigdheden voor goed schrijfonderwijs.

www.fysionet-evidencebased.nl

Evidence based onderzoek van motorische schrijfproblemen bij kinderen.

www.senso-care.nl

Schrijfaanpassingen.

www.schrijfdans.nl

Schrijven op muziek.

www.symbaloo.com/mix/handschriftontwikkeling

Overzichtspagina van websites over handschriftontwikkeling.

www.diekeure.be

Informatie over methode 'Krullenbol' onder de categorie Kleuteronderwijs.

www.hva.nl/writic

Informatie over de WRITIC, de Writing Readiness Inventory Tool In Context.

Publicaties

- **Zo zit dat met schrijven** L. Wouters & M. Schaerlaeckens (2009). *Nijmegen: REC Rivierenland*
Dit boek is tevens de bron voor deze kenniskaart.

Deze kenniskaart is wél met de computer geschreven. Maar de aantekeningen ervoor zijn met de hand gemaakt. In verbonden schrift, met beide voeten op de grond 😊.

Boven alles geldt het motto:

*Gewoon waar mogelijk,
speciaal waar nodig!*

Dit is een uitgave van Kennisgroep Speciaal, bestaande uit:

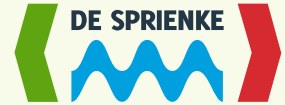
Onderwijscentrum
Leijpark

veerkrachtig onderwijs
voor SO en VSO

De Kleine Prins

Creëert mogelijkheden

Uitdaging Beweging Perspectief

stichting
de **KORRE**

Mytyschool

Roosendaal

adelante

haal het beste uit jezelf

inos

Stichting
Katholiek Onderwijs
Breda

mytyschool
eindhoven

MYTYLSCHOOL
GABRIËL
's-hertogenbosch